OD RASTLINY K ČLOVEKOVI XIX.

■ MUDr. K. MIKA

IHLICA TŔNITÁ

jehlice trnitá

***Ononis spinosa L.* (Fabaceae)**

Poloker vysoký do 70 cm má hladkú, alebo chlpatú stonku. Trojpočetné listy sú striedavé. Súmerné, ružové kvety sú v pazuchách listov. Plody tvoria vajcovité struky. Pred bylinožravcami sa chráni dlhými tŕňmi.

Rastlina obľubuje suché ílovité, nekultivované lokality okolo ciest a na pasienkoch. Darí sa jej aj na vápenatom podklade, najmä v slnečných lokalitách. Znáša tiež veľké rozdiely vo vlhkosti pôdy. Obdobia sucha, aj dočasné zamokrenie prívalmi dažďa. Na liečivé účely sa využíva aj ihlica roľná – *Ononis arvensis* L., ihlica nízka *Ononis pusilla* L., ihlica plazivá – *Ononis repens* je na pohmat trochu lepkavá a nemá tŕne. Využíva sa najmä vo francúzskej fytoterapii.

V našich podmienkach sa vyskytuje poddruh ihlica tŕnitá zapáchajúca – *Ononis spinosa subsp. foetens* (All.) Širjaev. Jej čuchová identifikácia je vyjadrená v slovenskom aj latinskom názve. Podobne páchne aj ihlica kozia – *Ononis hircina* Jacq. Má väčšie kvety a vyskytuje sa v teplejších nížinách. Má iba slabé tŕne v spodnej časti rastliny.

Pri intenzívnom hnojení v niektorých oblastiach došlo k prebujneniu vegetácie niektorých rastlinných druhov, ktoré zabraňujú prístupu svetelných lúčov pomalšie rastúcim skupinám. Miestami to znevýhodnilo svetlomilné rastliny a tiež ihlicu tŕnitú.

Rastliny neposkytujú medovinu, zato sú užitočné výživným peľom. Mali by to oceniť najmä včelári, aj keď druh poskytuje tento produkt mnohému počtu hmyzu, ktorý je naň odkázaný.

Latinský názov je odvodený zo slova *onos* – somár, čo naznačuje, že sa rastlinami tohto rodu živia spomínané kopytníky. Toto skromné zviera sa vie obratne vyhnúť nastraženým ostňom rastliny. *Spinosa* – tŕnitý, potvrdzuje vlastnosti tohto druhu ihlice.

Ihlica tŕnitá bola známa už v antickej medicíne. V Grécku a v starom Ríme sa ňou liečili ľudia, ale aj domáce zvieratá. Pripisovali sa jej však účinky, ktoré sa experimentálne nepotvrdili. Medzi ne patrí aj používanie rastliny na zmiernenie bolestí zubov.

Drogu predstavuje koreň *Ononidis (spinosae) radix*. Vykopáva sa na jar alebo v jeseni. Pre pomalé schnutie sú výhodné sušiarne s teplotou 50 °C. Usušený koreň slabo páchne, má škrabľavú trpkastú chuť so sladkastou príchuťou. Iba zriedkavo sa využíva kvitnúca vňať – *Ononidis herba*, ktorá sa zberá v júni až septembri. Na farmaceutické využitie by zber z voľnej prírody nestačil, preto sa druh veľkoplošne kultivuje.

Koreňová droga má do 0,2 % silice (napr. spinozín), izoflavónový glykozid ononín, myricetín, onospín, asi 0,3 % triterpénu onokolu (α-onocerínu), ononid, saponínovým účinkom podobné zlúčeniny, trieslovinu a živicu. Obsahuje aj veľa minerálnych solí. Z viacerých organických kyselín je prítomná aj citrónová a sacharidy.

Rastlina má predovšetkým močopudné (diuretické)

vlastnosti. Účinkuje najmä salureticky – pomáha vylučovať soli. Prejavuje sa tiež ako antireumatikum, pretože zmierňuje bolestivé zhybové afekcie. Pôsobí aj ako stomachikum – zlepšuje chuť do jedenia, žalúdočnú činnosť a trávenie.

Za výrazné močopudné účinky zodpovedá silica a flavonoidy. Urýchľujú vylučovanie močoviny a chloridov bez škodlivého pôsobenia na obličkový parenchým. Silica napomáha aj vylučovaniu žalúdočnej kyseliny a zlepšuje chuť do jedenia. Zlepšenie trávenia a zvýšenie diurézy urýchľuje celkovú látkovú premenu. Prítomné triesloviny a silica zodpovedajú za protizápalové účinky na sliznice tráviaceho traktu. Vstrebaná silica má mierne dezinfekčné účinky v močových cestách. Diuretické vlastnosti s vhodným rozložením účinných flavonoidov, napr. ononidu, predurčujú drogu na terapeutické používanie pri zápalových ochoreniach močových ciest, močových kameňoch, ale tiež pri pakostnici (*arthritis urica*). Pre metabolické účinky sa pridáva do antireumatických zmesí. Žlčopudné pôsobenie sa využíva najmä v choleretických čajových kombináciách. V antihypertenzívnych zmesiach sa droga uplatňuje, popri účinkoch flavonoidov na cievny endotel, aj saluretickým účinkom – pomáha vylučovať kuchynskú soľ.

Zaraďuje sa medzi drogy vhodné na podpornú liečbu obezity.

Rastlinné extrakty ihlice prejavujú význačné antioxidačné účinky. Koreň je mierne účinnejší ako vňať.

Odvar sa pripravuje z priemernej jednotlivej dávky 1,5 a (alebo) z 1 kávovej lyžičky drogy na šálku vody. Pije sa 2 – 3-krát denne. Pri urgentnejšej liečbe sa ordinuje vyššie dávkovanie odvaru: *Ononidis radicis decoctum*, ktorý sa pripravuje z jednotlivých dávok 3 – 5 g a užíva sa 2 – 3-krát denne. Pre možné vylúčenie neprimeraného množstva soli sa po troch dňoch užívanie preruší na viac dní. Dávkovanie vňate je podobné. Pri využití silice, napr. pri zápaloch močových ciest je vhodné robiť kombinovanú prípravu – najprv zápar, potom sa v jednej tretine vody prevarí všetka droga a obidva roztoky sa spolu zlejú.

Na vonkajšie použitie, z koreňa alebo vňate, sa dáva 1 lyžica na ½ l odvaru (prípadne kombinovaného záparu s odvarom).

Účinky silice a trieslovín sa lokálne využívajú aj pri liečba hemoroidov. Aplikuje sa vo forme obkladov alebo sedacích kúpeľov v trvaní 10 – 15 min 2 – 3-krát denne. Pri menej závažných zápaloch kožného krytu sa uplatňujú aj fytobalneoterapeutické postupy: Odporúča sa 10 – 15 % zápar. Pripravuje sa kombinovane aj v podobe odvaru. Po vliatí záparu sa zvyšok drogy povarí asi 5 – 8 min a vyleje sa do vane. Na celkové kúpele sa odporúča 350 – 400 g drogy. Dĺžka pôsobenia je 20 – 25 minút, pri teplote

tolerovatelnej pacientom. Po kúpeli je vhodný zábal suchou plachtou (bez utierania) s následným odpočinkom 45 – 60 min. Pri rovnakom dávkovaní aj dĺžke procedúry možno použiť aj vňať.

V diuretických čajovinách sa kombinuje s prasličkovou vňaťou alebo brezovým listom či petržlenovým alebo ligurčekovým koreňom. Svoje opodstatnenie má tiež v žlčopudných kombináciách.

Droga nemá priame toxické účinky. Nie je však vhodné používať ju sústavne dlhší čas, prípadne vo vyšších dávkach. **Pri nekontrolovanom saluretickom pôsobení môže vyvolať poruchu rovnováhy minerálnych látok. Nedostatok chloridu draslíka môže znížiť svalovú činnosť, čo môže ohroziť aj srdcový sval.**

Použitím biotechnologických metód sú rastlinné explantáty (vo výskume kalusová kultúra *Ononis arvensis*) vhodné pre farmaceutickú produkciu flavonoidov. Metódou elicitácie použitý abiotický elicitor AlCl3 (chlorid hlinitý) sa javil perspektívne pre štatisticky významné zvýšenie flavonoidov (Lenka Tůmová, Farmaceutická fakulta, Hradec Králové, Univerzita Karlova, Praha, Liečivé rastliny č. 3, 2002).